

ARAŞTIRMA DOSYASI: SADIK ERENLER
ARAŞTIRMACI – YAZAR SADIK ERENLER’İN “DİYAR-I
HORASAN’DAN HALK OZANI PİR SULTAN ABDAL’A ” adlı
araştırma kitabından alınmıştır.

ŞEYH BEDREDDİN AYAKLANMASI

*Sedirde al yeşil, dal dal Bursa ipeklisi,
Duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahyalı çiniler,
Gümüş ibriklerde şarap,
Bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi.
Öz kardeşi Musa’yı ok kirişiyle boğup
Yani bir altın leğende kardeş kanıyla abdest alarak
Çelebi Sultan Mehmet tahta çıkmış Sultan idi.
Çelebi hünkar idi amma
Al Osman ülkesinde esen
Bir kısırlık çığılığı, bir ölüm türküsü rüzgar idi.
Köylünün göz nuru zeamet, alın teri timar idi.
Kırık testiler susuz
Su başlarında bıyık buran sipahiler var idi.
Yolcu yollarda topraksız insanın
Ve insansız toprağın feryadını duyar idi.
Ve yolların sonu kale kapısında kılıç şakırdar
Köpüklü atlar kişner iken
Çarşıda her lonca kesmiş kendi pirinden ümidi
Tarumar idi.
Vel hasıl hünkar idi, timar idi, rüzgar idi, ahuzar idi.*

Nazım Hikmet

Yıldırım Bayezıt ile Timur arasındaki Ankara savaşı 1402.

Tarihlerde Yıldırım Bayezıt olarak geçen I. Bayezıt döneminde Anadolu’daki tüm Türkmen beyliklerini kendi egemenliği altına almak için seferberlik başlatılmıştı. Elbetteki varlıklarını sürdürmekte olan tüm beylikleri kısa bir sürede ortadan kaldırmak veya Osmanlıya bağlamak kolay bir iş değildi. Hele Doğu Anadolu’daki beyliklerin feodal ve merkeziyetçi bir yapıları olduğu için onların kültürlerini ve geleneklerini hiçe sayarak bir birlik kurmak düşünülemezdi. Ayrıca Osmanlı kurulduğu andan itibaren - topraklarının verimliliğinden dolayı- yönünü Batıdaki topraklara dönmüş, ta Balkanlara değin uzanmıştı. Hem Doğu’da öyle büyük bir tehlike belirmişti ki, egemenlik bile elden gidebilirdi. Ve o tehlike de Timur idi. Selçuklular döneminde de Doğu’dan kopup gelen Moğollar Abbasileri yok ettikleri gibi, onların bir kolu olan İlhanlılar da Anadolu’ya gelerek Selçukluları da ortadan kaldırmışlardı.

Tarihte Aksak Timur veya Timurlenk adıyla da anılan Timur, “*Gökte nasıl tek Tanrı varsa, yeryüzünde de tek egemen olmalıdır,*” belgisiyle hareket alanını genişletmek için Batı’ya yönünü dönmüştü. İslam coğrafyasındaki Sünni kesim Timur’u Tanrı’ya inanmayan biri olarak görüyor, şiiler ise ona destek çıkıyorlardı.

Timur’un Ankara yakınlarına gelmesiyle Osmanlı askerlerinin karşılarına çıkması bir olur. Osmanlı sultanı Yıldırım Bayezıt ordusundaki Hristiyanlardan topladığı 10.000’i aşkın zırhlı birlik ile yeniçerilerine güvenmektedir. Bunun yanında bazı Anadolu beyliklerinin askerleri de kendi ordusu saflarındadır. Çubuk Ovası’nda başlayan savaşın en şiddetli anında ele geçirdiği beyliklerin askerlerini savaşa sürmeye çalışan Bayezıt, askerlerin beylerini Timur’un yanında görmeleriyle saf değiştirirler ve savaşın seyri Bayezıt’ın aleyhine değişir. Osmanlı ordusu mağlup olduğu gibi mağrur Yıldırım Bayezıt de Timur’un eline esir düşer. Yıl 1402’yi göstermektedir.

Timur Anadolu’daki en güçlü beylik olan Osmanlıyı büyük bir yenilgiye uğratmasına rağmen o topraklarda kalıcı değildir. Onun amacı güçlü olduğunu tüm dünyaya göstermektir. İzmir’e değin gidip orayı da ele geçirmesine rağmen kısa bir sürede hevesini alarak geldiği topraklara, Doğu’ya geri döner. Esir tuttuğu Yıldırım Bayezıt’ı de birlikte götürür.

Yıldırım Bayezıt, Timur’a esir düşmesinden yedi ay sonra yenilginin getirdiği esarete daha fazla dayanamayıp intihar eder.

Yıldırım Bayezıt’ın oğulları İsa Çelebi, Süleyman Çelebi, Musa Çelebi ve Mehmet Çelebi babalarının intihar etmesinden sonra Osmanlı beyliğini yeniden kurmak için birbirleriyle kıran kırana bir savaşa tutuşurlar.

Fetret Dönemine Giriş (1402 – 1413)

Tarihlerde “Fetret Devri” olarak yer alan 1402 -1413 dönemi Osmanlının o zamana kadar yaşadığı en karışık en bunalımlı dönemidir.

Kardeşlerden Mehmet Çelebi, Ankara yenilgisinden sonra sığındığı Amasya Alevi Dergahı’nın da desteğini alarak Bursa’da padişahlığını ilan ederken, diğer kardeş Musa Çelebi ise Süleyman Çelebi’yi yenerek Edirne’de padişahlığını ilan eylemiştir. Bursa Medresesinde birlikte eğitim gördüğü ve düşüncelerini benimsediği Şeyh Bedreddin’i de kazaskerliğe getirir.

Artık meydan iki kardeşe kalmıştır. Birbirleriyle kozlarını paylaşmaları da çok yakındır.

Mehmet Çelebi’nin saltanatının önündeki tek engel Edirne’de hakimiyetini sürdüren kardeşi Musa Çelebi’dir. Bu kez onunla savaşa tutuşur. Mehmet Çelebi’nin yanında Bizans, Sırp kralları, Osmanlının yönetim kademesindeki beyler ve zenginler vardır. Bilhassa Şeyh Bedreddin’in Musa Çelebi’nin yanında kazasker olarak yer alması ve halkçı, sosyal adaletçi, paylaşımcı yapısı Anadolu beylerini ürkütmüştür.

Musa Çelebi'nin yanında ise, Şeyh Bedreddin'e gönül vermiş Anadolu'nun, Balkanlar'ın ve Rumeli'nin sömürden uzak, insanca yaşamayı isteyen ve Osmanlının şimdiye kadarki yönetiminden hoşnut olmayan müslüman ve gayri müslim halk kesimleri vardır. İki kardeş arasındaki savaşta Musa Çelebi yenilir.

Mehmet Çelebi, Ankara savaşından 11 yıl sonra Osmanlı beyliğini yeniden kurarak o toprakların tek hakimi olmuştur. Yıl 1413'tür.

Kardeşi Musa Çelebi'nin en saygın, en güvenilir insanı olan kazasker Şeyh Bedreddin'i düşüncelerini tehlikeli bulduğu için ailesiyle birlikte İznik'te zorunlu ikamete zorlar ve kendisine 100 akçe de maaş bağlar.

Şeyh Bedreddin'in yaşamı:

Şeyh Bedreddin , Osmanlının bunalımlı döneminde ortaya çıkmış bir düşünce ve eylem adamıdır.

Anadolu'nun çoğu değerleri gibi Şeyh Bedreddin'in de doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ama bazı kaynaklar yine de 1357-1358 veya 1365 yıllarını vermektedir.

Şeyh Bedreddin'in yaşamı hakkındaki en doğru bilgileri onun torunu olan Hafız Halil'in yazdığı Menakıbnâme'den almaktayız. Bu kaynağa göre; Şeyh günümüzde Yunanistan topraklarında bulunan Simavna kasabasında doğmuştur. Büyükbabası Abdülaziz Selçuklu soyundandır. Menakıbnâme'de büyükbabasının Selçuklu sultanı III. Alaeddin Keykubad'ın yeğeni ve veziridir. Babası İsrail ise, Rumeli'yi fethetmiş ilk gazilerdendir. Daha sonra Simavna kadısı olur. Annesi Rum asıllı bir Hıristiyan iken Müslüman olan Melek Hatun'dur. Edirne'nin Osmanlılar tarafından alınmasından sonra ailesi ile birlikte buraya yerleşir.

Şeyh Bedreddin ilk eğitimini Edirne'de babasından almasının yanı sıra hocası olan **Molla Yusuf**'tan da **fıkıh ilmini** (*İslam tüzecinde din ve dünya işleri ile ilgili ana kaynaklardan yararlanarak konulmuş olan kuralların tümü*) tahsil eder. Hocası Molla Yusuf ölünce eğitimini geliştirmek için bu kez Bursa'ya gidip Astronomi ve Matematik alanlarında büyük bir üne sahip olan Koca Efendi diye de tanınan Bursa Kadısı Şeyh Mahmud'tan ders alır. Kendini sürekli geliştirmenin peşinde olduğu için; bu kez de Konya'ya gidip bilge Feyzullah'dan Mantık ve Astronomi dersleri alır. Daha sonra; yirmili yaşlarının başında Kudüs'e , Mescid-i Aksa'da, Mekke'de Şeyh Zeylai'den ders alır. Hocalarının önermesi ve kendini geliştirme çabaları onu bu kez İslam dünyasının ilim merkezi olarak kabul edilen Kahire'ye çeker. Kahire; bilime, yaşamın gizemine, kainatın oluşumundaki sırrına merak saranların uğrak yeridir. Bilge Hermes'in vatanı olan Mısır; İskenderiye'deki bilgi hazinesinin Romalılar tarafından ortadan kaldırılmasına rağmen hala bir çekim alanı olmayı sürdürmektedir. Torunu Hafız Halil'in Menakıbnâme'sine göre 8 Aralık 1382 tarihinde Kahire'ye varır. Burada

Memluk Sultanı Berkuk'un dostu ve danışmanı olan dönemin ünlü alimlerinden Ekmeleddin el- Bayburti'nin öğrencisi olur. Bu hocası sayesinde düşüncelerinin gelişmesinde büyük rol oynayan mistisizle tanışır. Memluk Sultanı Berkuk Bedreddin'i oğlu Ferec'in özel hocasına tayin eder.

Sultan Berkuk'un sarayında geçirdiği üç yıl zarfında Hüseyin Ahlati ile tanışır ve onun düşüncelerinden de derin şekilde etkilenir. Sultan Berkuk sevdiği iki insan olan Ahlati ve Bedreddin'e birer cariye sunar. Hafız Halil'in babası İsmail'i bu cariyelerden biri olan Cazibe doğurur. Diğer cariye Meryem ise Ahlati'nin tasavvufi düşüncelerini özümsemiş, Bedreddin ile sürekli bu özümsemiştiği düşünceleri konuşmaktadır. Bedreddin Meryem ile yaptığı bir sohbetta kendisini gülün dikenini gibi gördüğünü söyler. "Anı gül gördü ve kendini diken."

Şeyh Bedreddin'in şimdiyece öğrendiklerini ölçecek ve dünya görüşlerini tümünden değiştirecek adımın öncüsü sarayda tanıştığı bilge insan Hüseyin Ahlati'dir. Onunla yaptığı düşünce pratiğinde tasavvuf eğilimi giderek bir tutkuya dönüşür.

Şeyh Bedreddin mistisizme yönelmesiyle dünyaya bakış açısı da değişmeye başlamıştır. Kahire'de gizlice varlığını sürdüren batını bir dergahta uzun yıllar eğitim görüp erişilmesi zor sırlara erişir, pişer.

Yıllar önce okuduğum bir kitapta; Şeyh Bedreddin'in medreselerde gördüğü eğitimle orantılı olarak ilkin şeriata sarıldığını bu konuda yazılar yazıp notlar tuttuğunu, daha sonra mistisizme yönelmesiyle önce gördüğü medrese eğitimi bilgilerinin yanlışlığını kavrayıp tuttuğu notları ve yazdığı yazıları Nil nehrine attığını yazıyordu.

Hocası Hüseyin Ahlati Şeyh Bedreddin'i Tebriz'e yollar. Tebriz'de Anadolu seferini yapıp geri dönen Timurlenk ile karşılaşır. Ünu İslam dünyasında da duyulan Şeyh Bedreddin'i Timur da yanında alıkoymak istese de o bunu kabul etmeyip Kahire'ye döner ve bu arada hocası Hüseyin Ahlati Hakk'a yürümüş yerine de Şeyh Bedreddin'i halifesi tayin etmiştir. Hocasının müritleri bu tayine tepki gösterirler, Mısır'daki siyasi karmaşa da üstüne gelince Şeyh Bedreddin bu sevdiği toprakları terkedip yeniden baba ocağına döner, yıl 1403'tür.

Anadolu'ya geldiğinde ilk uğrak yeri Karaman ve Germiyan beyliklerinin toprakları olur. Her gittiği yerde büyük bir saygı ve ihtimamla karşılanan Şey Bedreddin Aydın ili topraklarındaki Nizar köyünde en önemli müridlerinden Börklüce Mustafa ile tanışır. Menakıbnâme'ye göre İzmir'e geçen Şeyh Bedreddin; buradan Hiristiyan nüfuzunun yoğun olduğu ve Cenevizlilerin egemenliğindeki Sakız Adası'na uğrar.

Sürekli seyahattadır. Her gittiği yerde düşüncelerini halkla paylaşır. Halkın derecesiz saygı ve sevgisini kazanan Şeyh Bedreddin bu kez Kütahya ve Domaniç üzerinden Bursa yolculuğuna çıktığında Sürme

köyünde diğer müridi Torlak Kemal ile tanışır. Gelibolu üzerinden Trakya'ya geçmiştir, oradan Edirne'ye gelir. Her gittiği yörede sayısız müritler edinmiştir, ta Kahire'den Edirne'ye değin.

Sürekli devinim halindedir Şeyh Bedreddin. Fetret dönemini yaşayan Osmanlı'da halk canından bezmiştir. Kimin eli kimin cebinde belli değildir. Büyük bir iktidar boşluğu vardır. Yıldırım Beyazıt'ın oğulları taht kavgası vererek birbirlerini yemektirler. Ortalığı boş bulan çapulcular halkın malına da canına da gasp etmektedirler. Bir yerde siyasi gücünü kuran oğullar orada vergiler koyarak köylünün anasını ağlatmakta olup tarladaki ekine-ota, ahırdaki mala- davara göz koymaktadırlar. Osmanoğullarından malını kaçıranlar bu kez de eşkiyalara kaptırmaktadırlar. Yoksulluğun ve adaletsizliğin kol gezdiği bir dönemde Şeyh Bedreddin'in de içi kan ağlamaktadır.

Nazım Hikmet, Şeyh Bedreddin Destanı adlı şiirinden sonra da onun hakkında ayrı bir değerlendirme yapar:

“İsa Peygamber'in ölüsü, etiyle, kemiğiyle, sakalıyla dirilecekmiş. Bu yalandır. Bedreddin'in ölüsü, kemiksiz, sakalsız, bıyiksız, gözün bakışı, dilin sözü, göğsün soluğu gibi dirilecek. Bunu bilirim işte. Biz Bedreddin kuluyuz, ahrete, kıyamete inanmayız ki, dağılan, fena bulan bedeninin yine bir araya toplanıp dirileceğine inanalım. Bedreddin, yine gelecek diyorsak, sözü, bakışı, soluğu bizim aramızdan çıkıp gelecektir, diyoruz. Dedem, Bedreddin'in geleceğine inandı mı, inanmadı mı, bilmiyorum. Ben, dokuz yaşında buna inandım. Otuz, bu kadar yaşında yine inanıyorum.”

Şeyh Bedreddin, zorunlu ikamete tutulduğu İznik'te toplumsal bunalımın doruk noktasına yükseldiğini görmektedir. Gizlice haber göndererek halifelerinden Börklüce Mustafa'nın Aydın'da, Torlak Kemal'in de Manisa'da örgütlenmelerini ister.

Osmanlı'nın Batı Anadolu'daki örgütlenmenin baş sorumlusunun kendisi olduğunu anlayacağını düşünen Şeyh Bedreddin, bir an evvel oradan ayrılmak ister ve padişaha haca gideceğini söyleyip İznik'ten ayrılarak Kastamonu'daki İsfendiyar beye sığınır, oradan da Sinop'a geçerek bir gemiyle Eflak'a yelken açar.

Böylece haksızlığa, sömürüye başkaldırışın tohumu da toprağa düşmüş olur.

Şeyh Bedreddin, Balkanlar'da ilkin Zağra, Silistre, Dobruca, daha sonrada Osmanlı'nın egemenliği altındaki Bulgaristan'ın Delorman bölgesine yanındaki büyük bir mürit topluluğuyla gelir yerleşir.

Balkanlar'da büyük bir kargaşa yaşanmaktadır. Yönetimin zaafiyetinden yararlanan çapulcular halkın malını da canını da gasp etmektedirler. Köylü yaylımdaki malını, tarlasındaki ürününü koruyamamakta, ya Osmanlılara vergi olarak kaptırmakta ya da dağdaki eşkiyalara...

Sosyal adaletsizliğin ve onun doğurduğu yoksulluğun kol gezdiği bu toprakların halkı, Şeyh Bedreddin'in gelişiyle umutlanıp coşar. Onun sosyal adaletçiliğini ve herkese aynı gözle bakma ilkesini iyi bilen yoksul halk ikircimsiz kucak açar. Şeyh Bedreddin, yarattığı heyecandan kıvançlı, halifeleri Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in başlatacağı ayaklanmaya odaklanmıştır.

Halk üzerinde varlığını giderek artıran Osmanlı devletinin dinsel, ekonomik ve siyasal baskıları olduğunu gördük.. Artık Sünnilik devletin resmi inancı olmuş. Medreselerde dinsel bilgilerin yanında devleti yönetecek olanların da gittiği bir yer olmuştur. Arap zihniyeti giderek tüm devlet erkanını ele geçirmekte, günlük ana dil olan Türkçenin yerini Arapça almakta ve o güne değin gelmiş olan kültürel değerler ayakaltı edilmektedir .

Yıldırım Beyazıt'ın oğlu olan Musa Çelebi, bilgisine ve sosyal adeletine güvendiği Şeyh Bedrettin'i kendi yanına almış ve egemenliğini kurmak için kardeşi Mehmet Çelebi ile savaşa tutuşmuştur. Ama ne yazık ki düşündüğünün tersi olmuş ve kendisi yenilmiş, dolayısıyla kardeşi yeniden Osmanlı beyliğini kurmuştur.

Yoksul halkın yanında olduğunu varsaydığı Musa Çelebi'ye destek çıkan Şeyh Bedrettin de savaştan galip çıkan Mehmet Çelebi'nin emriyle İznik'e sürülmüştür.

Timurlenk'in Anadolu'yu istilası sırasında onlarla birlikte Anadolu'da bulunan Şeyh Bedrettin, Kızılbaş Türkmenlerin yoğun olduğu bölgeleri dolaşarak onların sorunlarını dinler. Daha sonraları Edirne'ye yerleşen Şeyh Bedrettin büyük bir mürid topluluğuna sahip olur. Musa Çelebi'nin kardeşi Mehmet Çelebi karşısında egemenliğini ilan etmesiyle Edirne'nin Kazaskeri olur.

Osmanlı beyliğinin bu kez Mehmet Çelebi eliyle kurulması da pek bir şey değiştirmemiştir. Yeni devlet, yeni bir anlayış demek değildir elbet. Zulüm ve sömürü ortadan kalkmamış, hatta üreten emekçi halkın yükü daha da artmıştır. Osmanlı Beyliği sınırları içerisinde yaşayan değişik ulustan, değişik inançtan halk kesimleri bağlı buldukları beyliğin yanında bir de moğol istilasıyla karşı karşıyadırlar. Halk giderek açlığa talim etmekte, hiçbir yerde bir umud ışığı görülmemektedir. Ta ki Şeyh Bedrettin diye biri çıkana değin.

İznik'te sürgünde bulunan Şeyh Bedrettin bol bol düşünme fırsatı bulmaktadır. Yoksul halkın çektiklerine bir son verebilmenin çareleri üzerine sürekli kafa yormaktadır. Düşüncelerinin eşitlikçi yanını öne çıkararak halk kesiminin onayını alır .

Halkın aç-susuz olması öfkelerini besleyip büyütmekte, yönetime karşı bir öfke yığını oluşmaktadır. Halkın nabzını iyi ölçen Şeyh Bedrettin, Kazaskerliği sırasında Kethüdası olan Börklüce Mustafa'ya ve öteki Müridi Torlak Kemal'e buldukları yörelerde halkı örgütlemeleri için gereken emri verir. Kendisini ziyarete gelen halka şunu söylemektedir

Şeyh Bedrettin:

"Tanrı dünyayı yaratıp insanlara bağışladı. Yeryüzü parçası üzerinde her ne varsa; erzak, giyim, kuşam, sürüler, tarlalar , tümü insanların ortak malıdır. Herkes gereksinimi kadar alıp kullanabilir, tüketebilir. İnsanlar, yaratılıştta ve yaşayıştta eşittirler. Birinin servet biriktirmesi ile diğzerinin ekmeğze muhtaç kalması ilahi maksada aykırıdır. Nikahlı kadınlar dıştında herşey insanların ortak malıdır. Ben senin evinde kendi evim gibi oturmalyım, sen benim eşyamy kendi eşyan gibi kullanabilmelisin. Tanrı, koyduğı kurallary hakkıyla kullanılması için insana akıl ve fikir vermiştir. Herkes kendi aklının aldığı ölçüde Tanrı'nın emirlerini kabul eder. Müslüman, Hıristiyan, Musevi, Mecusi hepsi Tanrı'nın kuludur, birdir, kardeştir, aralarında sevgi ve kardeşlik olmalıdır. Ezmek, baskı ürünü olan bir devletin saldırılarını hoş görmek, emirlerine boyun eğmek doğru değıldir. Saray, saltanat, yeniçeri, savaş hep zulüm eseridir. Yönetenleri halk seçmelidir, Herkes tam bir özgürlük içinde kendi fikir ve mesleğinin sahibi olabilmeli, komşusunun meslek ve inançlarına saygı göstermelidir."

Şeyh Bedrettin'in tek amacı bu söylediklerini kendisini sevenlerle birlikte gerçek yaşama geçirmekti. Şeyh Bedrettin'in düşüncelerinde dini etkilenmeler olsada, yine de temelinde emekçi halkın çıkarları yatmaktaydı. Bütün insanlığın özgür, eşit ve mutlu yaşaması için sömürünün ve zulmün ortadan kaldırılması ve eşitlikçi bir toplum düzeninin kurulması gerekiydi.

Sürgündeki Şeyh Bedrettin, müridleriyle sürekli bağlantı halindedir. Egemene karşı çıkmanın koşulları giderek olgunlaşmaktadır. Osmanlıdaki otorite boşluğu devam etmektedir. Açlık ve yoksulluk içindeki Anadolu halkının canı burnuna gelmiştir artık. Ya olacak ya da olacaktır. Ortamı sürekli izleyen Bedrettin İzmir yöresinde bulunan Börklüce Mustafa'ya ve Manisa-Aydın dolaylarında bulunan Torlak Kemal'e haberler göndererek güçlerini hazır tutmalarını ister. Geleceğın eli kulağındadır artık. Her an her şey olabilir.

Şeyh Bedrettin'in kendisi de Osmanlıdan hacca gideceğim bahanesiyle gerekli izni alıp İznik'ten Rumeli yakasına geçip Eflak'a geçerek halkı yönetim aleyhine örgütleme çalışmalarına başlamıştır.

Buldukları bölgelerde gerekli çalışmaları yürüten Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal, umduklarından da fazla destek görürler. Canından bezmiş halk kitleleri hızır gibi yetişen ve dünya malı üretenindir diyen bu iki insana tüm yürekleriyle sahip çıkıp desteklerler. Topraklar halka parasız veriliyor, çıkarılan ürün halk arasında eşit bir şekilde paylaşılyordur ve böyle bir yönetimin kurulması halk kitlelerinin gözünde yarının umudu olmaktadır. Batı Anadolu artık Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in ardındadır ve bu güç korkunç bir desteğe sahiptir. Osmanlı gelişmekte olan yerel olayları izlemekte ama önleyememenin çaresizliğı içerisinde. Umarsızdır açıkçası.

Şeyh Bedrettin bulunduğu Eflak'tan Osmanlı sınırları içine girerek kalabalık yandaşlarıyla Alevilerin yoğun bulunduğu Deliorman bölgesine yerleşip olayları oradan izlemeye ve yönlendirmeye başladı. Artık Osmanlıya karşı

yapılacak ayaklanmanın eli kulağındaydı. Şeyh Bedrettin, devleti ele geçirerek halkın özlediği bir yönetimi kurmak amacındaydı.

Mehmet Çelebi olayların üzerine gitmezse egemenliğinin son bulacağı korkusuyla yöredeki beylerden ve Hıristiyanlar dan bir ordu kurarak Batı Anadoludaki ayaklanmayı başlatan Börklüce Mustafa'nın üzerine gönderdi. İzmir Sancak Beyinin komutasındaki Osmanlı ordusu ayaklanmacıların gücü karşısında dayanamayıp dağılırlar. Bu kez Osmanlı Saruhan Sancak Beyi Timurtaş Paşazade Ali Bey'i gönderdi. İsyancıların üzerine yürüyen ordu, önlerine çıkan kadın, çocuk ne varsa intikam amacıyla tümünü katlederler. Börklüce Mustafa'nın onbin kişilik ordusu ordusu karşısında yine dayanamaz yenilirler. Mehmet Çelebi ayaklanmanın kendi tahtını iyicene salladığını anlayıp ciddi önlemler almak zorunda kalır. Oğlu Amasyada vali olan Şehzade Murat'tır. Onun yanına Beylerbeyi Beyazıt Paşayı da katarak bu kez daha güçlü bir şekilde Börklüce Mustafa'nın üzerine yürürler. Tire dolaylarında karşılaşan iki ordu büyük bir savaşa tutuşurlar. Şehzade Murat'ın ordusu Anadolu ve Rumeli ordularının karışımından oluşmuş olup Börklüce Mustafa'nın emekçi ordusunu bozguna uğratırlar. Binlerce insan savaş meydanında ölür. İsyancılar Taa Karaburun'a değin çekilirler ama Osmanlı ordusu peşlerini bırakmaz ve orada da yeniden yenilirler.

*Aydın'ın Türk köylüleri,
Sakızlı Rum gemiciler,
Yahudi esnafları,
On bin mülhid yoldaşı Börklüce Mustafa'nın
Düşman ormanına on bin balta gibi daldı.
Bayrakları al, yeşil
Kalkanları kakmatuğrası tunç,
Saflar pare pare edildi ama,
Boşanan yağmur içinde gün inerken akşama
On binler iki bin kaldı.
Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber sulardan çekmek ağı,
demiri oya gibi işleyip hep beraber,
hep beraber sürebilmek toprağı,
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek,
yarin yanağından gayri her şeyde
her yerde
hep beraber diyebilmek için
on binler verdi sekiz binini.
Yenildiler.*

Nazım Hikmet

Börklüce Mustafa diri olarak ele geçirilir ve öteki sağlarla birlikte Ayasuluğ'a getirilerek işkence edilirler. Esir alınmış bulunan 4000'i geçkin

Börklüce yandaşının başını vururlar.

*Boynu vurulacak iki bin adam,
Mustafa ve çarmıhı
Cellat, kütük ve satır
her şey hazır
her şey tamam.
Kızıl sırma işlemeli bir hasa
Altın üzengiler
Kır bir at.
Atın üzerinde kalın kaşlı bir çocuk
Amasya padişahı şehzade Sultan Murat,
Ve yanında onun
Bilmem kaçınıcı tuğuna ettiğim Bayetüt paşa!
Satırı çaldı cellat.
Çıplak boyunlar yarıldı nar gibi,
Yeşil bir daldan düşen almalar gibi
Birbiri ardınca düştü başlar.
Ver her baş düşerken yere
Çarmıhından Mustafa
baktı son defa.
Ve her yere düşen başın
Kılı depremedi:
“İrid dede sultanım, iris dedi
Bir başka söz demedi.*

Nazım Hikmet

Osmanlı en büyük eziyeti kendisine korkulu günler yaşatan Börklüce Mustafa'ya yaşatır. Bir devenin üzerine bindirilerek çarmıha çivili olarak günlerce ibret olsun diyerek dolaştırılır ve sonra asılır. Böylece İnancın, iradenin, haklılığın yarattığı emekçilerin ordusu büyük bir darbe almış olur.

Börklüce Mustafa'ya en büyük acıyı da yaşatır Osmanlı. Savaş meydanında esir düşen yandaşlarını onun gözleri önünde birbir öldürürler. Ama bilmedikleri bir şey vardır egemenin. İdealleri bir türlü öldüremezler. O acılara dayanıklıdır. O halkını sevmekte ve onlara güven duymaktadır ve özgürlük en büyük inancıdır. Onu öldürmekle Osmanlı asıl onun ölümsüzleşmesini sağlar. Nice Börklüce'ler ölüp gidecektir ama, inaçları, yaydığı özgürlük ve eşitlik düşünceleri sürekli yaşayıp yarınlara varacaktır.

Gazi Eke, Alevilik Felsefesinin Doğuşu adlı eserinin s.156'da Dukas'ın Şeyh Bedreddin ile ilgili bölümünde Börklüce Mustafa hakkındaki yazısını alıntılar:

“Börklüce Mustafa'nın yalnızca giyim, yiyecek, vb, gibi malların değil; araba ve atların, yani o zamanın üretim araçlarının da ortaklaşa kullanılmasından yana olduğunu yazıyor.”

Savaştaki başarıdan cesaret alan ve umutlanan Mehmet Çelebi, bu kez ordusunu Yine oğlu Şehzade Murat'ın komutasında Torlak Kemal'in güçleri üzerine gönderir. Torlak Kemal Börklüce yoldaşının başına gelenleri duymuştur. Manisa yakınlarında Osmanlı ordusuyla karşılaşılır. Osmanlı güçlüdür ve Börklüce'yi yenmekten gelen bir güven içindedir. Torlak Kemal ve yandaşlarını kılıçtan geçirirler. Torlak Kemal de kanının son damlasına değin savaşıp inançları ve düşünceleriyle birlikte şehit düşer.

Anadolu'nun Alevi halkı bu sevdiği için de ağıt yakmaktan geri kalmaz.

*Aydın ellerinde ceren gezerdi,
Analar al yeşil tuğra bezerdi,
Bacılar tuğraya sedef dizerdi
Sedef'in üstüne ayet yazardı,
İriş pirim iriş, gör ki olanı,
Kurtlar muhanetten elde kalanı.
Başparmak üstünden bir bulut ağdı,
Bulut değil de bir koca dağdı,
Alazlanıp gelen billah çarağdı
İrahmet çekildi, ok, cıda yağdı,
İriş koç yiğidim uğrular geldi,
Uğrunun soluğu bağrımı deldi.
Kılıç üşürürdü beyi, sultanı,
Atını koşturdu veziri, hanı,
Biz de helal ettik bu kuşça canı,
And verdik yoluna, dökeriz kanı,
İriş Dede Sultan, kavgaya iriş
İndi can günüdür, gazaya giriş...
Aydın'da, Ortaklar, Karaburun'da,
Kılıç ceren oldu, oynuyor kında,
Bir elim harmanda, bir elim kanda,
Kanara kurarız biz de yakında,
İriş koç yiğidim er meydanına,
Sultanın ettiğin koma yanına...
Sultanoglu, leşkerine buyurdu,
Buyruğunu dört bir yana duyurdu,
Kılıç çaldı, ana, bebe savurdu,
Yalım esti her yanları kavurdu,
Vur yoldaş vuralım, kavga günüdür,
Ahırı evveli, gine ölümdür...
Sultana paşadan muştı salındı,
Leşker ortasında ziller çalındı,
Dedemin başına ferman kılındı,
Bir seher vaktiydi kaddi alındı,*

*Sesimi banlasam varabilemez,
Garı benim yüzüm gülebilemez...*
(Gazi Eke, Alevilik Felsefesinin Doğuşu, Parşömen Yayıncılık, 1. Baskı, Ocak 2009)

Mehmet Çelebi artık yerinde duramamaktadır. İki isyancının ordusunu bozguna uğratmış, iki isyancıyı da ortadan kaldırmıştır. Ama Bedrettin denilen asıl çıbanbaşı vardır daha. Ordunun düzenini bozmayıp biraz da takviye yaparak Deliorman yöresine yönelirler. Şeyh Bedrettin güçleri Osmanlı ordusu karşısında ne yaptıysa tutunamaz. Tümü kılıçtan geçirilip Şeyh Bedrettin'in kendisi de Serez'de otağ kurmuş Mehmet Çelebi'nin yanına getirilir.

Şeyh Bedrettin, tam düşüncelerinin meyve vereceği bir zamanda egemenin ordularınca yakalanır. Kendinden beklenen bir iradeyle özgürlüğe ve eşitliğe olan dayanılmaz inancıyla ideallerini sonuna değin savunur.

Şeyh Bedrettin esir edilerek Serez'e getirildiğinde o dönemin büyük din adamı -bazı kaynaklara göre Amasya Alevi Dergahı soylularından- Mevlana Haydar şöyle bir fetva verir:

"Malı haram, kanı helaldir."

Şeyh Bedrettin asılmadan önce Mehmet Çelebi'nin karşısına çıkarılır . Mehmet Çelebi, egemenliğine son verecek kişinin karşısında duruşuna bakarak alaycı bir üslupla konuşur.

- *Yüzünüz solgun Şeyhim* , der.

Şeyh Bedrettin acı bir gülümsemeye başını dikerek yanıtlar onu.

- *Güneş de batarken solar*, der.

Yağmur ciseliyor,

Korkarak

Yavan sesle

Bir ihanet konuşması gibi.

Yağmur ciseliyor,

Beyaz ve çıplak mürted ayaklarının

Islak ve karanlık toprağın üstünde koşması gibi.

Yağmur ciseliyor.

Serez'in esnaf çarşısında,

Bir bakırcı dükkanının karşısında

Bedreddinim bir ağaca asılı.

*Yağmur ciseliyor.
Gecenin geç ve yıldızsız bir saatidir.
Ve yağmura ıslanan
Yapraksız bir dalda sallanan şeyhimin
Çırılçıplak etidir.*

*Yağmur ciseliyor.
Serez çarşısı dilsiz,
Serez çarşısı kör.
Havada konuşmamanın, görmemenin kahrolası hüznü
Ve Serez çarşısı kapatmış elleriyle yüzünü.*

Yağmur ciseliyor.

Nazım Hikmet

Serez çarşısında Şeyh Bedrettin'i asarlar. Cansız bedeni uzun bir süre Bakırcılar çarşısında halkın gözünü korkutmak için asılı kalır. Sizin güvendiğiniz, ardından gittiğiniz kişinin halini görün demek ister Osmanlı. Egemen bilemez ki, halk daha da bilenecektir bu tür teşhire. Yitirecek bir canı vardır nasılsa. Ve insanca yaşamak için, en azından yarınlara insanca bir gelecek bırakmak için o canını da hiçe saymaktadırlar. Ama egemen bilmez onu. Onun amacı egemenliğini yeni yeni güneş doğmalara taşımaktır.

XVII. yüzyılda yaşayan Dedemoğlu adlı Halk Şairi de Anadolu'nun halen yaşayan değeri olan Şeyh Bedreddin'in acısını düşüncesiyle birlikte şiirlerine nakşeder.

*Erenlerin, evliyanın yoluna
Derviş oldum, erdim kudret sırrına
Hüseyin'den aldılar senin yerine
Güzelsin Serez'in şahı, güzelsin
Güzelsin pirimin nuru, güzelsin
Cinsinden alınan yerin nuru var
Gelen dervişlerde kudret sırrı var
Oniki İmam gerçek erin aslı var
Güzelsin Serez'in şahı, güzelsin
Güzelsin pirimin nuru, güzelsin
Şahlar içinde Serez'in şahısın
İsmin Şah Bedreddin, ilim varısın
Müminler kabesi, dostum nurusun
Güzelsin Serez'in şahı, güzelsin
Güzelsin pirimin nuru, güzelsin
Şahlarımız var imamlar ağası*

*Mürşidin ehli, mollanın ilacı
Şefaathımızdır velayet şahı
Güzelsin Serez'in şahı, güzelsin
Güzelsin pirimin nuru, güzelsin
Çığırışa çığırışa aştık balkanı
Altuncıda gördük Serez halkını
Yedincide yüzler sürdük sultanı
Güzelsin Serez'in şahı, güzelsin
Güzelsin pirimin nuru, güzelsin
İndim Seyreyledim dostun durağı
Sekiz melek tutar arşın direği
Pirimin hesapsız yanar çırağı
Güzelsin Serez'in şahı, güzelsin
Güzelsin pirimin nuru, güzelsin
Dedemoğlu, Uyarır Çırağ Yakar
Kara Nine eşiğine yüz sürer
Derviş Cevad Baba'm murada erer
Güzelsin Serez'in şahı, güzelsin
Güzelsin pirimin nuru, güzelsin*

(Gazi Eke, Alevilik Felsefesinin Doğuşu, Parşömen yayıncılık, 1. Baskı, Ocak 2009)

Şeyh Bedrettin'in düşünceleri ölümsüzdür. İnsanca yaşamının, eşitçe, hakça, özgürce bir yaşama varmanın yollarını düşünüp bulan Şeyh Bedrettin'i halk ölmüş olsa da bağına basmaktadır ve o düşünceleri nice emekçi yığınları yarınlara çocuklarıyla birlikte taşıyacaktır.

Şeyh Bedrettin'e göre; insan tanrıya en yakın varlıktır. Tanrının gücünü insanda görmek gerekir. Hallacı Mansur'un, Enel Hak düşüncesi Şeyh Bedrettin ile gelişik bir sürece girer. Tanrı, insanın özündedir ve Tanrı insan, insan da tanrı kavramlarını özünde taşır. Yoktan var etme diye bir şey yoktur. Tanrı kendi özünden insanı varetmiştir. Evrende üretilip var olan tüm nesnelere bir bütün halinde tanrıyı oluşturur. Şeyh Bedrettin,ölümden sonra dirilmenin de olamayacağını iddia eder. Canlı varlıkların geçirdiği tüm aşamalar yüce varlık olarak tanrıdan başlayarak evrendeki tüm canlıların türlerinin niteliklerine bakarak aşağıya doğru iner.

Şeyh Bedrettin, Cenneti ve Cehennemi de tanımlar. Ona göre; Cennet ve Cehennem, bu dünyadaki iyi ve kötü davranışların, ruhlardaki acı ya da tatlı etkileridir. Şeyh Bedrettin, düşüncelerini yazılı olarak da kaleme almış ve günümüze ulaşan eserler vermiştir. Bu eserler; Varidat, Teshil, Nur ül-Külab, Ukud ül-Cevah ir, Letaif ül-İşaret ve Camu ül-Fusuleyn'dir.

Şeyh Bedrettin'in mücedelesinin temelini oluşturan başka bazı kavramlar da vardır. Yeryüzünün tüm insanların ortak malı olduğu ve tümünün bundan eşit bir şekilde yararlanması gerektiğidir. Halkı yönetenler, toplum içerisindeki farklı düşüncelere saygı göstermeliler

ve demokratik bir seçimle işbaşına gelmelidirler. En büyük değer emektir. Tüm insanların eşit bir şekilde çalışması gerektiği ve onların ürettiklerinin de yine eşit bir şekilde paylaşılması vardır.

Hacı Bektaş Veli'nin: "Çalışmayan bizden değildir," sözüne Şeyh Bedrettin de yaptırımıyla yaklaşır ve der ki: "*Üretmeden tüketmek yasa dışı kabul edilmelidir.*"

Kadınla erkeğin birleşmesi aileyi doğurur. Eğer ki erkek ailenin egemeni olduğunu iddia ederse yanlışadır ve haksızdır. Tüm toplum kadın- erkek eşitliğini kabul etmelidir. Yeryüzündeki dinler tek bir tanrı olduğunda birleştiklerine göre; din ve mezhep ayrılığı olmamalıdır ve tanrının tekliğine aykırıdır. Dünyayı yaratan tanrıdır ve o dünyada yaşayan insanları da dolayısıyla tanrı yaratmıştır , o halde, kimse kimseden üstün değildir, herkes herşeyi ortaklaşa kullanabilmelidir.

Şeyh Bedrettin'in düşüncelerini kabul edenler bunu bir tarikata dönüştürmüşler ve adına da Simaviye demişlerdir.

Osmanlı, Şeyh Bedrettin'i asmakla korkusunu üzerinden atamamış ve sürekli olarak o düşünceye tapanları katletmeyi bilmiştir. Ve Osmanlının gerileme dönemlerinde Anadolu'da çıkan Celali isyanlarında da Şeyh Bedrettin'in düşüncelerini taşıyanların etkilerini görebiliriz.

Tarihçiler Şeyh Bedrettin öğretisi ile, Baba İlyas ve Baba İshak'ın öğretilerinin çakıştığını ve bu öğretilerin süzülerek Bektaşilik- Alevilik şeklinde kendini gösterdiğini yazarlar. Çelebi Mehmet'in Şeyh Bedrettin'i Serez çarşısında astırmasından sonra ortalık durulmaz, Osmanlı bu davaya gönül veren Anadolu insanını canından bezdirmek için her türlü mezalimi yapar. Şeyh Bedrettin'in düşüncelerini savunan ve çoğu Alevi olan Anadolu halkı, devletin baskısından ve kıyımından kurtulmak için ya Osmanlı sınırları dışına çıkıp diğer Türkmen beyliklerine sığınır ya da Osmanlı toprakları üzerinde kalıp gözden irak yerlere çekilerek yeni bir umudun yeşermesini beklerler.

İlk başta Şeyh Bedrettin'in yanında olan sipahiler, sonradan Osmanlıdan yana tavır alarak isyanın gidişini değiştirmişler ve Osmanlının galip gelmesine yardımcı olmuşlardır. Halk artık sipahilerin karşısındadır . Sonraki dönemlerde de bu tavır kendini gösterir. Göçebe- yerleşik aşiret savaşçılığı ile Osmanlıya bağlı kapıkulu-sipahi çatışması sürer gider.

Osmanlı'daki Başkaldırıların Anatomisi

Yazılı kaynaklar, Anadolu toprakları üzerindeki toplumsal çekişmelerin, kavgaların yeni olmadığını , genellikle yönetimlere karşı alınan bir tavır olduğunu bildirir. İlk bakışta inanç kökenli olduğu sanılan Selçuklu ve Osmanlı dönemindeki halk ayaklanmalarının ardında yatan gerçek neden ise toplumsal huzursuzlukların (Geçim darlığı, ağır vergiler, haksızca yönetim gibi...) had safhaya ulaşmasıdır.

Selçukludan da, Osmanlıdan da önce Anadolu'da var olan Bizans

yönetimi, resmi inancı olan Hıristiyanlığı tüm halklara dayatma, zorla kabul ettirme yöntemini denemiştir. Burada da en büyük etken kiliselerdir. Kilise ile Bizans yöneticileri halkı birlikte yönetmenin daha kolay olduğunun bilinciyle hareket etmekteydiler. Şu gerçeği onlarda iyi biliyorlardı ki, toplumun davranışlarını inançları belirlemektedir. İnanç temelinde kurulacak bir bağlılık onların sadık bir tebaa olmalarını sağlayacaktı. VI. Yüzyılda Bizans toprakları üzerinde çıkan inançsal (mezhep ve tarikat çatışmaları) çatışmalar Bizans'ın gücünü zayıflattığı için onlar inançların toplum üzerinde ne denli etkin olduğunu yaşamışlardı. Bizans yönetimi bir mezhebe yakın durduğu zaman diğer mezhebi durdurmak veya sindirmek zorunda hissediyor ve böylece çıkacak çatışmaların tohumunu da toprağa atmış oluyordu. 1071'deki Malzğirt savaşında yenilmesinin en büyük nedeni de sadece resmi inanç olarak kabul ettiği Ortodoksluğun desteğini almış olmasıdır. Bilindiği gibi Hıristiyanlık ilk önce iki büyük inanç kurumuna ayrılmış. **Katoliklik** I. Yüzyılda, **Ortodoksluk** VIII. Yüzyılda ve **Protestanlık** da XVI. Yüzyılda ortaya çıkmışlardır. Sürekliliği olan inanç çatışmalarından bunalan Anadolu'nun (**Hıristiyan veya değil**) halkı Osmanlı'nın ilk baştaki sıcak, insancıl tavırlarına kanarak İslamı seçmeye başlamışlardır. Ama gelişen süreç onları yanıltmıştır. Osmanlı XIV. Yüzyıldan itibaren gücünü artırdıkça otoritesini de artırmak için manevi bir güce dayanması gerektiğini düşünüp kendine uygun olan Sünni İslamı kılavuz edinmiştir. Halk başkaldırıları da pek gecikmemiştir.

Osmanlı'daki ilk başkaldırı beyliğin kuruluşundan 120 sene sonradır. Yeniçeri Ocağı'nın kurularak beyliğin temelinde harcı olan gazilerin bir yana itilmesi Orhan Gazi ile şeriatın adım sesleri olarak bilinen medresenin 1331 yılında İznik'te yaşama geçirilmesi sosyal adaletçi ve demokrasi tutkunu olarak bilinen Osmanlının giderek halkından uzaklaşmasına zemin hazırlamıştır. Yeni devlet yapılanmasında şeriat kurallarının yaşamın tüm alanlarında uygulanması toplumda bir huzursuzluğun kaynağı olarak görülüyordu. Düzenlenen yeni kurumlarda eğitim-öğretim, yargı, aile ilişkileri, miras, evlenme ve toplumun yaşamına tarihlerden beri damgasını vuran törelere artık şeriat kurallarına göre yeni bir ayar yapılıyordu. Buna göre; atılacak her adım, söylenecek her söz, alınacak her tavır şeriat kuralları içerisinde olacaktı.

Osmanlının hüküm sürdüğü coğrafyada uygulanmaya başlanan bu kurallar salt müslümanlar için geçerliydi. Gayri müslimler bu kuralların dışında tutuluyordu. Ve bu yapılanma halkı huzursuz eden nedenlerin başında geliyordu. Anadolu'nun göçer halkı ile yerli halk arasındaki uygarlık düzeyi de

aralarındaki komşuluk ilişkilerinin sağlıklı yürütmesine neden oluyordu. Çok eski uygarlıkların ürünlerinden yararlanan yerliler, göçerlikle yerleşiklik arasında bocalayan halkın kurdukları sağlıklı ilişki onların birbirlerini daha iyi tanıma ve anlama olanağını kısıtlıyorsa da yine de ileri uygarlığın göçerleri etkilemediği söylenemezdi. Şeriatın getirdiği kurallar onlara yeni bir yaşam biçimini dayatmaya çalışıyorsa da halk, eski gelenek ve göreneklerini baskı altında olmasına rağmen günlük yaşamından çıkarmamaya kararlıydı. Şeriat kurallarına göre yaşamak zorunda bırakılan müslümanların gayri müslimlere başka gözle bakmaları yönetenler ile yönetilenler arasındaki kopukluğun da bir ayrılmaya dönüşmesine vesile oluyordu.

Bu kurallara yöneten penceresinden bakıldığı zaman bir rahatlamanın olduğu su götürmez bir gerçektir. Çünkü daha önce de bahsettiğimiz gibi, yönetene karşı çıkmak şeriat kurallarına göre büyük bir suçtu. **(Kur'an'ın ayet ile emri: Ulu'l emre itaat)**. Yönetici ise yaptıklarının hesabını vermeyecek bir konumda olmayı yeğ tutardı. Osmanlı da bu süreçte hızla yol alıyordu. Ümmetleşmeye direnen halk ise ayaklarına takılan bu prangadan kurtulmanın yollarını aramaya başlıyordu.

Şeriatın giderek günlük yaşamın bir parçası olması o topraklarda yaşayan halkı Heterodoks, batını inançlı tarikatlara itiyordu. Katı kuralları olmayan, daha çok halklarının özgürlüğünden yana tavır takınan tarikatlar şeriattan kaçanların sığınağı haline dönüşüyordu. Tasavvufi anlayışlı Tarikatların yuvası haline gelen tekkeler, dergahlar halkla içi içe olunca, dolayısıyla halkın sorunlarıyla da iç içe olunuyor, tekke şeyhleri iyiyi ve kötüyü halka anlatarak onların uyarılması sağlanıyor ve biz sizin yanınızdayız mesajı da böylelikle yerine ulaşmış oluyordu. Ve halk, şeriatı sahiplenen medreselerin kendi öz kültürünü (dili, inancı, örf ve adetleri) yok etmeye yönelik bir düzenleme olduğunun farkına varıp tekke, dergah şeyhlerine daha bir güven duyuyorlardı.

Şeriatın en önemli ayağı olan medreseler büyük yerleşim yerlerinde ve zenginlerin muhitlerinde kendine yandaş bulurken, küçük yerleşim yerleri ve yoksul halk kesimleri tekkelere, dergahlara tutunmaya çalışıyorlardı, en azından tarikatlar kendi var olan zö değerlerine kendilerini yönetenlerden daha fazla saygı gösteriyorlardı.

Yönetenlerin gül bahçesi olarak gördükleri şeriatı yanlarına alarak yönetilenler üzerinde baskı kurmaları, yönetilenlerin de manevi desteği tekkelerde aramalarının kaçınılmaz bir sonuç olduğunu da böylece görüyoruz. Hristiyan, Yahudi ve Müslüman halk kendi hallerine bırakıldıklarında birbirine dost, yönetenler şeriatın katı kurallarıyla halkın annacına çıktıklarında halklar birbirini anlamaz, birbirini tanımaz topluluklar

olup çıkıyorlardı.

Şeriat kurallarının yerleşmesinin öncülüğünü de -buna şeriata atılan ilk adım da diyebiliriz- 1331 yılında Orhan Gazi tarafından İznik'te kurulan ve başına çağın ünlü bilginlerinden Davud-i Kayseri'nin getirildiği ilk öğretim kurumu olan medresedir. Daha sonra bu tür medreseler Bursa, Edirne ve diğer başkent olan illerde de kurulmuştur. Bu medreselerde verilen eğitim de İslam Bilimleriydi. Tarihçiler tarafından Ahilik tarikatına bağlı olduğu ileri sürülen Orhan Gazi, Yeniçeri Ocağı'nın da kuruluşuna öncülük ederek halkın ordudaki silahlı gücünü de tasfiye etmişti. Kurduğu medrese ile de atalarından kalma nice değerler varsa kaldırıp bir kenara atma sürecini başlatmıştır. Böylece halka dayanan eşitlikçi, demokratik bir devlet yapısından Teokratik (**Din erkine dayanan, din ile yönetilen**) bir devlet yapılanmasına yönelmenin sinyallerini de vermiş olur.

Osmanlı sarayı ile halk zümreleri arasındaki ilk gerçek çatırdama ilk öğretim kurumu olarak kurulan medreselerdir. Hümanist, eşitlikçi, kadın-erkek ayrımı gözetmeyen, 72 millete aynı gözle bakan Anadolu'nun konar-göçer halkı, medreseyle birlikte yerleşmeye başlayan yeni yapılanmayı toplumsal anlayışına aykırı bulduğu için karşı çıkıp kabullenmez.

Ve medrese eğitimi toplumun yapısını, o güne değin getirdiği değerleri alt-üst edecek niteliktedir. İnsana; kendine yabancılaşmayı, geçmiş tarihine yabancılaşmayı, gelenek-göreneğine yabancılaşmayı, kayıtsız-şartsız kendini yönetene, yani tebalaşmayı sağlayan bir mekanizmadır. Teokratik yönetimin; kul olmanın, köleleşmenin ilk adımıdır medrese. Halktan kopuk ama halka zorla dayatılan bir sistemin uygulamaya geçişidir.

Osmanlı şeriat anlayışıyla bütünleşirken o güne değin kendisini taşıyan değerleri de kaldırıp kaldırıp kaldırıp sağa sola savurmaktadır. Geleceğe kendi emelindeki değerlerle yürürken halkın peşinden gelmediğinin de farkında değildir. Toplumla arasındaki bağ da kopma noktasına doğru hızla sürüklenirken, müslüman ve gayri müslim halkın giderek birbirine yaklaştığının ayırımında değildir.

Osmanlı'nın hükmü altındaki topraklarda verilecek eğitim ve öğretimin Sünni İslam anlayışına dayanacağı ve padişahların denetimi altında olacağı yapılan düzenlemelerle kendini gösteriyordu. Yapılacak bu denetim de bu anlayışa aykırı olanlara (**Tasavvuf**) devlet kurumlarında yer verilmeyeceğiydi.

Selçuklular döneminde aslına ihanet olarak (**tarihe, gelenek-göreneklere**) yürürlüğe sokulan bilim dilinin Arapça, yazın ile konuşma dilinin Farsça olması Osmanlılar dönemine az bir değişikliklerle örnek olarak alınmıştı. Buna göre; Osmanlı'da Türkçe konuşma dili olarak yerini korurken, yazı dili

Arapça-Farsça karışımı, bilim dili ise, kesinlikle Arapça olarak sürdürülmesi gereken bir gelenek olarak Osmanlı tarihinde yerini alıyordu.

Örneğin; Selçuklular'da şiir dili Farsça iken, Osmanlılar'da Arapça-Farsça-Türkçe karışımı olan yeni dil Osmanlıca idi.

Bu yazı ve bilim dili sadece müslüman olarak bilinen kesim için geçerliyken, gayri müslimler kendi adillerini, kültürlerini, geleneklerini özgürce yaşama hakkına sahiptiler. Gayri müslimler gerektiğinde Dilmaç da (Tercüman) kullanarak müslümanlarla olan ilişkilerini düzenleyebiliyorlardı.

Medresenin Osmanlı sultanı tarafından dayatmayla günlük yaşama girmesi Arapça ile yazılmış İslam ilkelerine dayalı eserler eğitim kurumlarında “**İslam Bilimleri**” adı altında ders kitabı olarak verilmeye başlanmıştı. Bu bilimler de Kur'an ile Hadislere dayanıyordu. Bu bilimlerin asıl amacı şeriatı yerleştirmek olduğu için şeriat ilkeleriyle bağdaşmayan “**Tasavvuf'a**” bu öğretim kurumlarında yer verilmiyordu. Medreselerde genel olarak: **Hadis, Tefsir, Kelam, Fıkıh, Belagat, Mantık, Feraiz, Nahiv ve Sarf** gibi adları da özleri gibi Arapça olan ve İslam dinine uygun içerikteydiler. Bu bilim dalları akla değil inanca dayalıydılar.

Osmanlı'nın akli inancın önüne alan Tasavvuf düşüncesini görmemezlikten gelmesi, hatta elinin tersiyle itmesi halktan bazı kesimin Sünni kuruluşlara ilgi göstermesine neden oluyordu.

Osman bey ile sürdürülen katılımcı yönetim anlayışıyla halka eşit davranma ve güler yüz gösterme seremonisi yeni devletin kurumlarının yapılandırılmasıyla yavaş yavaş yerini otoriter bir yönetime bırakmaya başlamıştı. Orhan bey döneminde ilk adımlar atılmıştı ama beyliğin sıcak yüzü Alevilerdi. Osmanlı'nın Balkanlar'da ve Rumeli'nde işgal ettiği topraklara Anadolu Dervişlerini ve Abdallarını göndererek onların yerli halka gösterdikleri sevecenlik ve kurdukları yakın ilişkiler Hristiyan halkın tepkilerinin aza indirgenmesine vesile olduğu gibi müslüman olmalarına da yardımcı oluyordu. Böylece Osmanlı her işgal ettiği toprağa muhafız dikme zorunluluğundan da kurtuluyordu.

Balkanlar'da kurulup günümüze değin yaşamını sürdüren tekkeler ve dergahlar da o dönemlerin ürünleridir. Tasavvuf yuvası olan dergahlara ve tekkelere karşı olumsuz tavır almak Osmanlı'nın kendi kuyusunu kazmak demektir. Temelini yeni attığı bir devletin temel taşlarını tamamen yok saymak akıl işi olamazdı. Osmanlı da bunu bildiği için her şeyi adım adım uygulamaya koyarak Yeniçeri Ocağı, medrese derken o ağ hakimiyeti altındaki tüm toprakları sarmaya başladı.

Balkanlar'da ve Rumeli'nde Tasavvuf akımlarının beslendiği tekkelerin,

dergahların artmasının nedenlerinden birisi, o coğrafyada yaşayan halkın bazı isnisnalar dışında yerleşik düzende olmasından yanaydı. Şu biliniyordu ki, göçer halktan çok yerleşik halk; inançlara , uygarlıklara ve kültürlere daha fazla sahip çıkmaktadırlar. Asıl kaynakları Anadolu olan tarikatlar , göçer olan Anadolu'nun Türkmen halkından çok yerleşik halkın arasında daha güçlü yayılma ve genişleme olanağı bulmuşlardır. XIII. Ve XIV. Yüzyılda Anadolu'daki tarikatların yayılma oranı Balkanlar'a kıyasla çok azdır. O dönemde en yaygın tarikat Babailikten sonra Bektaşilik olarak göze çarpmaktadır.

Babailiğin bir devamı olan Bektaşiliğin Anadolu ve Balkanlar'daki halk üzerinde derin bir etkisi varken Konya'da Mevlevilik güçlüdür. Ailesi İran'ın Belh kentinden gelip Konya'ya yerleşen Mevlana, Mevlevilik tarikatının kurucusudur. Yoksul Anadolu halkına hitap etmekten çok zengin ve seçkin insanlara dayanan, Türkçe değil de Farsça konuşmayı yeğleyen Mevlevilik halk arasında rağbet görmekten çok uzaktır. Bizzat Mevlana, ne Türkçe konuşmuş ne de Türkçe yazmıştır, şiirleri de Farsça'dır. Anadolu Selçuklu beyliğinin de baş tacıdır. Bilindiği gibi Selçuklular da anadilleri Türkçe'yi saray dışına atıp Farsça'yı devletin resmi dili yapmışlardır.

Mevlevilik ayakta kalmasını sarayın ve zenginlerin verdiği maddi yardıma ve adaklara borçludur.

Halkın en fazla benimsediği Bektaşilik de yine halkın maddi-manevi gücüyle ayakta kalmayı başarmıştır.

Okuyucunun bilmesi gereken; Osmanlının sarayından uzaklaştırılan halkın tekkelere, dergahlara sığınması, onların kendilerini korumalarını beklemeleridir. Yani devletin yüklenmesi gereken hamilik görevini ne yazık ki tarikatlar üstlenmektedirler.

Böylece halkın kimlerden, nasıl etkilendiklerini de görmüş oluyoruz.

Ama gerçek olan, tekkelerin bunu kötüye kullanmayıp halkın gözü kulağı, umudu olmayı kabullenmeleridir.

Osmanlı'da artan huzursuzluğun kaynağı sadece Yeniçeri Ocağı'nın kurulması ve medrese eğitiminin başlaması değil, bir de halkın geçim darlığı çekmesidir. Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasıyla asker yarı yarıya Hristiyan çocuklarından oluşmuş olsa da zamanla ocak tümüyle devşirmelerden karşılanmış, askere gidip savaşta elde edilen ganimetten pay alan Anadolu halkı bu şansını da yitirince geçim zorluğuyla başbaşa kalmıştır.

Yeniçeriler belli bir yaşa gelip de veya savaşta yaralanıp da askerlik görevini yapamaz hale düşünce üç ayda bir verilen ulufe denen maaştan mahrum kalmaktadırlar. Ömrünü asker olarak geçirmiş biri için sivil yaşama ayak

uydurmak pek o kadar da kolay olmamaktadır, hele bir de geçinecek kazancın yok ise... Askerlikle ilişiği kesilenlerden evlenenler de vardır ama yine de bir geçim kaynağına sahip olmak zorundaydılar. Osmanlının hükmi altındaki topraklarda esnaflık zanaatını yürütenler genellikle gayri müslim halk idi. Rum tacirler, Ermeni zanaatkarlar, Yahudi bezirganlar toplumun her türlü gereksinimini ya kendi yaşadıkları coğrafyadan ya da diğer komşu topraklardan ticaret yaparak sağlarlar ve en çok vergiyi de onlar verirler. Gayri müslim zanaatkarlar genellikle Tarım, el işleri, yapı işçiliği, taş işçiliği, demircilik, altın işleme, marangoz gibi işleri de yaparlardı.

Esnafla bağ kuran emekli olmuş yeniçeriler, sivil hayatta Bektaşilikle daha derin ilişkiler içerisinde olmaya başladılar. Onlardan maddi manevi her desteği görüyorlardı. Ne denli Hristiyan inancından koparılıp İslamlaştırılmak için gerekli eğitimi almış olsalar da yine de Osmanlı padişahları gibi Sünni inanca tam anlamıyla bağlanmadıklarından Yeniçeri Ocağı'na el veren Hacı Bektaş Dergahı ile kurdukları gönül bağı sivil yaşamlarında onları birbirlerine daha da yakınlaştırmıştır.

İşte bu süreçte (XVIII. Yüzyıl) inancın katı kuralları içine hapsolanlar (şeriatilar) padişahın dinin temel koruyucusu olduğunu unutarak, dinin elden gittiği iddiasıyla ayaklanmalarını saymazsak, diğer halk ayaklanmaları inançtan çok sosyal nedenlerden dolaydır.

Genel görünüme bakıldığında; Osmanlı hükmi altındaki toprakların tek hakimidir. Devletin yeni yapılanmasında halkın sırtından geçinecek (asalak) yeni bir tüketicisi sınıfı daha türemiştir. Yönetenler ve varlıklı aileler (saray yakınları) hiç bir şekilde üretici sürecinde yer almaz, sadece tüketmesini bilirler. Osmanlı tek söz sahibi olduğu için, egemen olduğu toprakların da kayıtsız şartsız tek hakimidir. İşgal ettiği toprakları istediklerine belli bir para ve savaşta verilecek asker karşılığı kiralar. Kiralayan da köylüye belli bir kira karşılığı verir. İlk kiralayan asıl sömürüyü yapandır. İkinci kiralayan da sarayın parasını ve kendi karını göz önünde tutarak üreticinin mğn smrr. Köylü büyük bir yük altındadır, bütün yıl eker biçer ama kendine bir şey kalmamaktadır, geçim zorluğu onu yeni umutların peşinde koşturur. Huzuru kalmamıştır. Bu sömürücü anlayışın karşısına dikilmenin yollarını arar.

şair ne güzel anlatır Osmanlının üretime bakış açısını:

*şalvarı şaltak Osmanlı
Eyeri kaltak Osmanlı*

*Ekmede yok biçmede yok
Yemede ortak Osmanlı*

Osmanlı'nın hükmü altındaki coğrafyada köle muamelesi gören köylünün vergi veremez hali ortadayken göçerlerin hali de pek onlardan farklı değildir. Yüksek fiyatlarla kiralanan otlaklarda geçim savaşı vermektedirler. Her yıl sahip oldukları hayvanların büyük bir kısmını devlete vergi olarak ödemek zorundadırlar.

Osmanlı sarayının giderlerinin artması da kaçınılmazdır. Bu artış halkın sırtına vergi balyozu gibi binmektedir.

Egemenliği altındaki topraklarda sömürü ve baskıya dayalı feodal düzenini kuran Osmanlı, halkını acıya ve gözyaşına boğmaktan hiç bir şekilde geri kalmamıştır.

Osmanlı'nın hükmü altındaki topraklardaki halk ayaklanmalarının özet bir görünümünü burada gözler önüne sermeye çalıştık.

Şeyh Bedreddin Sonrası

Mehmet Çelebi ile geçilen dönemden sonra Osmanlılarda Alevilere karşı alabildiğine bir öfke yağdırmaya başlandı. II. Murat, Avrupa Hıristiyanlarının kendilerine karşı güç birliği oluşturmaya çalıştıklarını bilmeseydi, Anadolu Alevilerini pek de rahat bırakacağına benzemezdi. Zaten Mehmet Çelebi Alevileri pamuk ipliği gibi sağa sola savurmuştu ve onların kendilerine gelmeleri uzun bir zaman alırdı.

Şimdi Osmanlı mengeneyle sıkışmaya başlamıştı. Şöyle ki:

II. Murat için o dönem sırat köprüsünden geçme dönemidir. Şimdi Avrupa da birleşik olarak karşısındadır. Avrupa devletleri savaş arabaları ve ateşli silahlar getirterek Osmanlı sınırına dayanmıştır. Osmanlı büyük bir tehdit altında olduğunu bilmektedir. Avrupa ordularıyla üç kez savaş yapılır ve Osmanlı üçünü de yitirir. Bu arada Avrupa Devletleri yeni bir haçlı seferi hazırlığındadır. Hıristiyanlık için kutsal olarak kabul edilen Kudüs şehri müslümanlardan alınmalıdır. Daha önce de haçlı seferleri düzenlenmiş ama bir türlü başarı kazanamamışlardır. Hele haçlı ordusunun Akka şehri önlerinde Selahattin Eyyubi'ye kötü bir şekilde yenilmesi, Avrupa'nın daha iyi bir hazırlıktan sonra sefere başlamasını gerektirmektedir. Avrupa'nın maceraperest şövalyeleri, yerinde yurdunda tutunamayan ıpsız ve sapsızlar Papa'nın çağrısıyla yeniden yollara düşmenin heyecanı içindedirler.

Bu arada Timurlenk'in yerine geçen oğlu Şahruh'un yeniden bir Anadolu çıkarması yapmayı düşünmesi Osmanlı'nın uykularını kaçırmasına neden olmaktadır. Çelebi Mehmet döneminde başlayan Şahruh'un tehditleri, oğul II. Murat döneminde de ağırlığından hiç bir şey yitirmez. Şahruh, Osmanlı'nın 1402 Ankara savaşında büyük bir yenilgi almasının etkisini üzerinden atamadığını bilip Anadolu'da her zaman söz hakkı olduğunu

anımsatır. Anadolu beyliklerinin ve kardeşlerinin ortadan kaldırılmasını hoş karşılamadığını her fırsatta belirtir.

Akkoyunlu beyi Kara Yülük, Şahruh'tan aldığı cesaretle Osmanlıyı tehdit ederek Türkmen beyliklerine rahat vermesini ister. Kara Yülük Şahruh'a yazdığı bir mektupta Karamanoğlu, İsfendiyaroğlu, Hamidoğlu, İzmiroğlu, Dulkadiroğlu gibi Türkmen beyleriyle, Bizans İmparatoru, Trabzon ve Gürcistan meliklerinin kulluklarını sunmak için Şahruh'u beklediklerini yazar.

Çelebi Mehmet, Kara Yülük'e karşı aşağıdan alan bir politika izler ve Şahruh'a olan bağlılığını ve itaatini sürekli yineler .

II.Murat, babası Çelebi Mehmet'in Şahruh'a olan bağlılığını, itaatini bozacak hiç bir harekete girişmez ve ölümüne kadar bu bağlılığını sürdürür.

Bunun yanısıra Malatya ve Divriği'ye kadar Anadolu içlerine girmiş Mısır Memluk Sultanına karşı da bir şey yapmaz. Dedesi Yıldırım Beyazıt'ın herkese çatıp her yanda düşman yaratma yanlışına düşmek de istemez.

Osmanlı Anadolu'daki Türkmen beylerine ve kendi içindeki Türkmenlere hoş görünmek için birdenbire Türk olduğunu, Orta Asya'dan geldiğini, Oğuzların Kayı boyundan olduklarını anımsayarak bastırdıkları paralara Kayı boyunun damgasını vururlar . Tarihçilerden Yazıcıoğlu'nün düzenlediği secere, Osmanlıyı Oğuz Han'a ve Nuh peygamberin oğlu Yafes'e bağlar.

Timurlular Cengiz Han ile öğünürlerken, Osmanlı Oğuz Han ile öğünmeyi seçer.

II.Murat kritik bir dönemde Osmanlı tahtına geçtiğinin farkındadır. Hiç değilse kendi toplumuna ters düşmemeli düşüncesiyle Edirne yakınlarına kurduğu çadırda yaşayarak halktan bir farkı olmadığını ve geleneğinde göçebelğin olduğunu gösterir. Edirne'ye ve saraya çok az uğrar. Hıristiyan tarihçilere göre; II.Murat daha da ileri giderek Orta Asya Türk geleneğine uygun olarak atalara insanlar kurban eder, savaşçı dervişleri ön plana çıkararak, Yeniçeri Ocağını kurduk ama sizleri dışlamadık demek ister. Akıncılık ruhunu ön plana çıkararak göçebe Türkmenleri özendirmeye çabalar.

II. Murat ne denli de Orta Asya geleneğini yaşıyorsa da bu salt bir görünüşten ibarettir. Onun asıl amacı yerleşik düzeni sağlayarak Osmanlı ülkesini göçebe yaşamdan koparmaktır. Göçebe içinden çıkan Türkmen akıncıları yine onlara karşı kullanır. Başkaldıran Ege beyliklerini yeniden imparatorluğa katar. Yerleşik düzene karşı çıkan Türkmenleri en ağır şekilde cezalandırır ve bundan en büyük payı da Alevi Türkmenler alır. Zaten Şeyh Bedrettin isyanından dolayı Osmanlı, Türkmenlere siyaset gereği belli etmezse de iyi gözle bakmaz. Türkmen onun için başı ezilmesi gereken bir bir yilandır . Haktan, hukuktan başka hiç bir şeye değer vermeyen Türkmen Aleviler, yerleşik düzenin toplumu yozlaştırdığını ve paylaşıcılığın özel mülkiyetçiliğe dönüştüğünü ve giderek çıkarıcılığın ön plana çıktığını bilirler .

Murat'ın lalası Yörgüç Paşa Amasya ve Tokat çevresinde yerleşik düzene karşı çıkan Kızılkocaoğulları adlı dört Türkmen beyini ve boylarını tuzığa düşürüp yok eder. Resmi tarihin bu Türkmen kıyımı üzerine açıklaması şöyledir.

"Yörgüç Paşa'nın buyruğu üzerine Osmanlı askerlerinden bir nice yiğit gökten düşen bela örneği içki meclisini basmış, çalgı çağnak köşküne dalarak dördünü de bir anda kılıçtan geçirmişlerdir. Geride kalıp da kaçanları da, bir bir yakalayıp zincire ve prangaya bağladılar. Hepsini bir mağaraya doldurup ağzını kapattıktan sonra ,içini kara gönülleri gibi dumana boğdular, kızgın ateşle ve böylece korkunç bir ceza ile helak eyleyip ülkenin eteklerini vücutlarının pisliğinden temizlediler. Ertesi sabah, yani gümüş tüylü tavus kuşu ve kanatlarını açtığı, gece Kuşları karanlık köşelere sindiği demde Yörgüç Paşa, seçtiği ülkeler açan yiğitlerle bu uygunsuzların yurdu çoluk ve çocuklarının konağı olan Çorumlu ovasına atladı. Ansızın bastırarak, orada olan Türkmenleri kırıp geçirdi. Sürü ve davarlarını aldı. Ele geçen ganimet o kadar fazlaydı ki, bir koyun bir dirheme satılacak kadar ucuzladı. Bunların çoluk ve çocuklarını kimseye dokundurmadı. Onlar ise dilenciliğe dönüp bütün ülke içine dağıldılar ;Yörgüç Paşa , bir Türkmen getirene bir kaftan adanmış, bunu da tellallarla duyurmuştu . Bu yolla da Türkmenlerden pek çok kimseyi temizlemiş oldu. O tarihten sonra Türkmen eşkiyası başsız ve güçsüz kaldılar".

Osmanlı'nın Türkmen Alevileri sindirme politikası böyle sürer gider. Sünni İslamın şampiyonluğuna soyunan Osmanlı elbetteki ülkesinde Türkmenin içki içmesini hoş karşılamaz. İçkiye karşı çıkarak İslamiyete yaranmaya çalışır. Bunun yanında ayrıca çıbanbaşı olan Türkmeni de susturmuş olur.

II. Murat, Şahruh'un korkusuyla Timurludan kaçarak kendine sığınan ve konuğu olan Karakoyunlu İskender'in Türkmenleri üzerine baharda ordu gönderir ve onların Osmanlı sınırlarını terketmeleri için zor kullanır. Resmi tarih ne der bu kez:

"İskender Mirza, adamlarıyla Tokat serhaddi üstünde kış günlerini geçirirken, Türkmenler de yaban sürüleri gibi kışlayacakları mağaralara girdiler. Böceklerin çıkıp yayıldıkları zaman onlar bahar faslını beklemeye başladılar. Şahruh Mirza, Azerbeycan'da bulduğu Türkmenleri kılıçtan geçirip çoluk çocuklarını tutsak aldıktan sonra yurduna döndü. Doğanın en güzel yapıtlarını ortaya koyduğu bahar mevsimi gelip çattığı zaman, Karakoyunlu Türkmenleri kudurmuş kurtlar gibi çevrede yaşayan halkı dalamaya başlayıp asıl yaradılışlarının ve yapılarının gereğini ortaya koydular. İskender Mirza, Osmanlı ordusunun bakımlı ülkelerini korumak üzere oyöreye doğru ilerlediğinden de haberdar olunca, can korkusu ve telaşı içinde yanındaki Türklerle birlikte göçüp gitti. Ama yine de Türkmenlik yaradılışları gereği ne buldularsa çarparak halka zarar vermekten de geri kalmadılar"

Osmanlı kinini asla unutmaz ama fırsatını bekler. Kendisinin en güçlü Alevi'nin ise en zayıf anında avının üzerine yumulmak ister.

II. Murat yorulmuştur. Yerini bir süreliğine oniki yaşındaki oğlu II.

Mehmet'e (Fatih Sultan) bırakır. Çocuk padişahın anası da bir Sırp prensesidir. Zaten tüm Osmanlı padişahları içinde yalnız Osman bey ile Orhan beyin anaları Türktür. Diğer bütün padişah anaları Sırp, Rустur, Yunandır, Bulgardır, Bizanslıdır, Ermenidir. Sonraki yüzyıllarda bu padişah anaları (**Hürrem Sultan, Kösem Sultan gibi...**) Osmanlının güttüğü siyasette de etkin rol oynamışlardır.

Erdoğan Çınar'ın Bahçe Bizim Gül Bizdedir adlı yapıtının 139-140. Sayfalarına aldığına göre; " II. Mehmet'in Sırp prensesi olan annesi Despina'nın teşviki ve Ortodoks anne-babadan olma vezir-i Azam Mahmut Paşa ve Acem Müftü Fahrettin'in telkini ile Edirne'de binlerce Alevi'yi diri diri ateşlerde yaktırdı."

Erdoğan Çınar, Alevilik araştırmasıyla ilgili olan hemen hemen bütün yapıtlarında Alevilerin binlerce yıl önce Anadolu'da yaşayan ve en eski halkı olan Luvi'lerin soyundan geldiklerini, Hıristiyanlık dönemlerinde Hıristiyanlığı kabul etmedikleri için Ortodoks Hıristiyanlar tarafından sürekli baskılara ve katliamlara maruz kaldıklarını iddia eder.

Anadolu Hıristiyanlarının Babailer döneminde Selçukluyla bir olup halkı katletmesi, aynısını Hıristiyanlarla iç içe yaşayan Osmanlının gerçekleştirmek istemesinin bir Hıristiyan siyaseti olduğu pek de yabana atılamaz.

XV. yüzyılın son çeyreğinde II. Mehmet'in yerine II. Bayezıt geçmiştir. O da diğer padişahlar gibi gözünü Batı'daki topraklara dikmiştir. Sanırız ki Batı Anadolu'nun dışındaki topraklarda Türkmen beylikleri vardır ve Osmanlıdan bağımsız olarak yaşamaktadırlar. Ama Balkanlardaki topraklar daha verimli, halkı daha varsıldır.

II. Bayezıt, 1492-1493 yılındaki Arnavutluk seferine sırasında Manastır yakınlarındaki Pirlepe yolunda bir Kalenderi Derviş tarafından hançerle saldırıya uğrarsa da İskender Paşa onun öldürülmesine engel olur. Bu suikastan kurtulan II. Bayezıt, suikastçı Alevi olmamasına rağmen bunun suçlusu Alevi halkmışcasına büyük bir hınç ve öfkeyle hükmü altındaki Balkanlar'da büyük bir Alevi kıyımına yönelir. Kıymaya yorulduklarını da Mora yarımadasına, Girit adasına ve Batı Anadolu'ya sürgün etme emri çıkarır. Aslında sürgüne gönderdiklerini de kıymak istemiştir ama çocukluğunu geçirdiği Dimetoka'dan tanıdığı Kızıl Deli Seyyid Ali Sultan tekkesinin başında bulunan Hacı Bektaş Veli torunlarından Mürsel Bali'nin oğlu Balım Sultan'ın (Piri Sani- İkinci Pir) ricasını kıramayarak sürgüne çevirmiştir. Akabinde de bu saldırıyı bahane ederek: "Rumeli'nde ne kadar bid'at Abdal ve Işık ve na-hak-gu zındıklar var ise teftiş olunup şer ile küfür söyleyenlerin haklarından geline deyu" buyruk çıkardı. Bu buyruk ile Alevi olan ve Sünni olmayan topluluklara hem sürgün hem de kıyım uygulandı.

II. Bayezıt 1493 yılındaki Arnavutluk seferinden sonra bu kez de 1500 yılında Mora seferine çıkıp Modon, Koron ve Navarino'yu ele geçirir. Ertesi yıl da Adriyatik kıyılarını işgal eder.

Bu arada Şah İsmail 1501 yılında başına kızılbaş tacını oturtturarak, Oniki

İmam adına hutbe okutup İran'da Kızılbaş Safevi Devletini kurmuş. Tebriz'i de kendine başkent ilan ederek gözünü Anadolu'daki Alevi Türkmen'e çevirmiştir. Osmanlının Anadolu Alevisine olan bakış açısını bildiği için Oniki İmameci siyasetiyle Osmanlı'yı kısıkaca almaya çalışmaktadır.

Anadolu Alevilerinin serçeşmesi olarak kabul edilen Hacı Bektaş Dergahı'nın nüfuzundan yararlanıp Şah İsmail'in Anadolu'daki emellerine dur demeye çalışan II. Bayezit, Dimetoka'daki dergahın başındaki Balım Sultan'ı Hacı Bektaş Dergahı'na atar. Böylece Anadolu Alevisinin Şah İsmail'e yönelmesini kendince engellemek istemektedir. Anadolu Alevileri Şah İsmail'in kurduğu Kızılbaş Safevi Devletine kayıtsız kalamamaktadırlar. Muhammed- Ali soyundan geldiğini bildikleri Şah İsmail'e arka çıkarak 200 yıldır kendilerini dışlayan, horlayan ve dindışı sayan Osmanlı feodal düzenine karşı koymaktan yanadırlar. Bu arayışlar Osmanlı padişahı II. Bayezit'in gözünden kaçmamıştır. Balkanlar'dan Anadolu'ya sürdüğü Alevi toplulukları, bu kez Anadolu'nun doğusundaki sınırlarda koğuşturmaya uğrayan Kızılbaşlarla birlikte Mora yarımadasına, Girit'e sürgüne yollar, yıl 1502'dir.

II. Bayezit'in kendini kullanarak Anadolu Alevilerini Şah İsmail'den uzak tutma siyasetini kendince yorumlayan Balım Sultan'ın amacı da saraya yakın gözükerek Alevileri Osmanlının şerrinden olduğunca korumaktır.

Balım Sultan, Anadolu Alevilerinin Şah İsmail'in sözlerine ve güttüğü siyasete aldanıp akın akın onun ardından gitmelerini istememektedir. İran'da kurulan bir Kızılbaş devletinin kendilerine bir hayrının olmayacağını, asıl mücadelenin Osmanlı içinde Osmanlıya karşı verilmesinden yanadır.

Faruk Sümer, Safevi Devletinin Kuruluşu adlı yapıtının s. 22'de Batılı yazarlardan aktarma yaparak şunu yazar.

“1502'de Sultan Anadolu'da ilk Kızılbaş koğuşturması yaptırdı. Safevilere yakınlık gösterdiklerinden kuşkulanan her kişinin yüzüne damga vuruldu ve Batı'ya , genellikle Güney Yunanistan'daki Modon ve Koron'a sürüldü. Şah İsmail aynı yılın baharında yeniden Erzincan'a gelmişti. Bu kez Şurur savaşı üzerine Diyarbakır tarafına kaçmış olan Elvend'in Erzincan'da asker toplamakta olduğunun haber alınmasıdır. Böylelikle İsmail'in hizmetine girmek ve onu ziyarette bulunmak isteyen İran'a gelmeleri önleniyordu.”

Anadolu Alevileri Osmanlının kendilerini dışlayıp kısımlara yönelmesini ve Hacı Bektaş dergahının da Osmanlıyla işbirliğine girmesini hazmedemeyip kendilerini koruyacak birine gereksinim duymuşlar ve Şah İsmail'e gönül verme sürecini girmişlerdir.

16. yüzyıla girilirken, bir zamanlar Balkanlar'a ve Rumeli'ne göç eden Aleviler bu kez geriye dönüp Anadolu'nun içlerine doğru göç etmeye mecbur kalmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altındaki Anadolu'da haller Aleviler için hiç de iç açıcı değildir.

Kaynakça: İsmet Zeki Eyupoğlu, Şeyh Bedreddin Varidat, Der Yayınları, 4. Basım İstanbul 1995
Nazım Hikmet, Şeyh Bedreddin Destanı
Erdoğan ınar, Aleviliğin Kokleri, Kalkedon Yayınları, 2008
R. Yorkoğlu, Okunacak En Buyk Kitap İnsandır, Alev Yayınları , 5. Basım, Nisan 1995
Faruk Sumer, Safevi Devletinin kuruluğu ve Gelişmesinde Anadolu Turklerinin Rolü, Ankara 1992
Gazi Eke, Alevilik Felsefesinin Doğuğu, Parşömen Yayıncılık, 1. Baskı, Ocak 2009
İnternet Sitesi, [www. Turkforum.net/showthread.php](http://www.Turkforum.net/showthread.php).
www.onergurcan.org hikmetkivilcimli/bedreddin.html

***